

RELAȚIA PROFESOR–ELEV, RELAȚIE DE SIMPATIE ȘI EMPATIE

Ionuț VLĂDESCU

Universitatea „Andrei Șaguna”, Constanța, România

For the education of the new generation the teachers must put into value their whole professional skill and capacity, aiming at building up the proper framework needed to shorten the distance between them and those whom they should share with the national and universal values. Such inter-personal relationship is based upon the mutual capacity of understanding, anticipation, and identification of partners (teacher and student), in order to be able of mutual trust needed for this purpose and opens the way to empathic communication between the educator and the educated person.

Basically, we consider important emphasizing from the very beginning that the investigation of the skills and vocation for instructive and educational activities (for which the sympathetic and empathic capacities play the role of guiding entity) are justified as necessity for achieving the progress of the entire educational process. It is hard to imagine the educational process developed without teachers able to create the proper educational atmosphere, establish efficient relationships with the students, and to build up the framework for communication, which can influence this process.

Introducere

În procesul formării tinerei generații, cadrele didactice trebuie să-și pună în valoare întreaga măiestrie și competență profesională în scopul fixării unui cadru propice de apropiere de cei cărora urmează să le împărtășească valorile culturii naționale și universale. La baza unor asemenea relații interpersonale este necesar să se afle capacitățile de înțelegere, anticipare, trăire și identificare ale partenerilor (profesor, elev) pentru a-și putea oferi reciproc încrederea necesară și pentru a deschide calea unei comunicări empatice între educator și educat.

În esență, mi se pare important a preciza, chiar de la început, că investigarea problemei aptitudinilor și vocației pentru activitatea instructiv-educativă, în care capacitatea simpatică și empatică ocupă un loc de placă turnantă, este justificată ca o necesitate în care se leagă progresul în întreg procesul de învățământ. Ar fi extrem de greu a presupune un învățământ înaintat fără profesori capabili să creeze un climat propice, să lege relații eficiente cu elevii, să fixeze cadrul unei comunicări apte, să declanșeze formele cele mai adecvate de influențare în procesul instructiv-educativ [1].

1. Definirea conceptelor: simpatie, empatie

Simpatia: fenomen care reproduce la o ființă modificările suportate de o altă ființă și interesează viața sentimentelor și comunicarea emoțiilor. H.Wallon descrie apariția simpatiei la copil (1, 2 ani) ca posterioară celei a geloziei. Aceste două forme ale sentimentului social presupun și elaborează dezvoltarea anterioară a emoțiilor.

A.Gesell indică primele manifestări de gelozie și de simpatie aproape la aceeași dată. J.Piaget examinează simpatia și antipatia începând de la doi ani, ca primele sentimente interindividuale cu funcție de heterovalorificare, succedând perioadei sentimentelor intraindividuale.

Pe marginea doctrinei propriu-zise a pulsionilor, S.Freud a considerat simpatia și în general empatia ca mecanisme de identificare aflate la originea formării grupurilor [2].

Simpatia este o stare emoțională conștientă care semnifică „a simți cu” o persoană sau cu o cauză personală, că ea implică o înțelegere reciprocă a resorturilor unor finalități morale, sociale etc.

Empatia: este intuirea a ceea ce se petrece în celălalt fără a uita totuși că ești tu însuși, căci în acest caz ar fi vorba de identificare. Pentru Carl Rogers, empatia constă în sesizarea cu cât mai multă exactitate cu putință a referințelor interne și a comportamentelor emoționale ale unei alte persoane și în a le înțelege ca și cum ai fi această altă persoană [3].

Empatia reprezintă actul psihic prin care ne introducem pe cale imaginară în altul, un fenomen psihic de identificare parțială, cognitiv-afectivă a unei persoane cu un model comportamental uman perceput sau evocat, care se poate manifesta conștient sau inconștient, aparent sau inaparent, favorizând un act de înțelegere și comunicare implicită și o anumită contagiune afectivă.

A fi empatic înseamnă a percepe cadrul intern de referință al altuia cu toate componentele sale emoționale „ca și cum” ai fi cealaltă persoană, dar fără a pierde condiția de „ca și cum”. În empatie, dincolo de percepția nemijlocită apar următoarele elemente cognitive: evocarea, deducția, anticiparea. Transpunerea în psihologia partenerului este convențională, deși nu întotdeauna conștientă, fără pierderea identității propriei personalități.

Realitatea ne dă o stare extremă de contagiune afectivă, reacție empatică spontană, ce se realizează prin împrumutarea trăirilor modelului fără aprofundarea cauzei care a dus la această situație. Dacă empatia ar fi imitație, atunci orice act motor imitat ne-ar putea duce la o stare empatică.

Coborârea la nivelul gândirii și simțirii copilului nu înseamnă nici regresie din partea adultului și nici alte forme de a imita comportamentul copilului, ci o transpunere mintală în psihologia acestuia, cu scopul de a-l înțelege și de a-l ajuta.

Max Scheler definea simpatia astfel: proces de reproducere afectivă a stărilor altuia, ceea ce presupune cu necesitate anterioritatea cunoașterii, fiind filtrat rațional. Un profesor va trebui să fie la fel de empatic și să se transpună în psihologia elevului, fie că acesta îi este simpatic sau nu, pentru că obiectivul urmărit nu vizează simpla relație, ci îndeosebi acțiunea de a exercita o activitate eficientă de instrucție și educație.

2. Empatia – componenta de bază a aptitudinii pedagogice

Aptitudinea pedagogică reprezintă ansamblul de însușiri ale personalității educatorului care îi permit să obțină maximum de rezultate în orice împrejurare, în orice clasă. Astfel, profesorul are:

1. Vocație pedagogică – iubire pedagogică:

- credința în valorile sociale, culturale;
- conștiința responsabilității față de copil, de patrie, de întreaga umanitate.

2. Pregătire științifică;

3. Pregătire pedagogică, pentru că își desfășoară activitatea în mod creator, ca un artist;

4. Calități intelectuale: inteligență, spirit de observație, atenție distributivă, gândire profundă, sistematică, clară, imaginație bogată și promptă, memorie bună;

5. Însușiri de ordin afectiv: blândete, voioșie, generozitate, pasiune, entuziasm; volitiv: caracter ferm, dârzenie, perseverență, intransigență, răbdare, stăpânire de sine; moral: unitate între vorbă și fapte, simțul măsurii, echilibrul exigență–îngăduință, onestitate, modestie, echitate.

Aptitudinea pedagogică cuprinde două grupe de capacități necesare educatorului: însușiri propriu-zise pedagogice (capacitate de a face materialul de învățare accesibil elevilor; capacități organizatorice, creativitate în muncă; interesul față de copil; tactul pedagogic; capacitatea de a lega obiectivul de învățământ de viață; exigență pedagogică; capacitate pentru obiectul ce îl predă; capacitate pentru munca cu elevii în afara clasei) și însușiri de personalitate cum ar fi: spirit organizatoric, curiozitate științifică, capacitate de muncă, de auto-stăpânire, însușiri emoționale, imaginație bogată [4].

Vasile Pavelcu consideră că arta de a preda presupune, pe lângă stăpânirea cunoștințelor, claritatea și plasticitatea expunerii alimentate de voiciume și pasiune științifică, cât și aptitudinea deosebită de transpunere în situația ascultătorului, a elevului sau a studentului. Empatia trebuie să exprime o reacție atitudinală (intelectiv-afectivă), în care dragostea față de copil să fie subordonată nevoii de a-l înțelege și ajuta. „Nu te coborî la nivelul copilului ca să faci teatru, nu ca să-l umilești pe copil sau să te umilești pe tine, ci pentru a crește din nou împreună cu el, a simți din nou tu emoția marilor creatori, a relua și verifica adevăruri acceptate” (I.S.Firu). Capacitatea empatică proprie unui bun cadru didactic vizează un anumit model de identificare psihologică cu copilul, dublat de condiția păstrării unei distanțe apte să poată cuprinde întreaga problematică a colectivului școlar. Nici nu ar fi posibil de conceput o relație eficientă între profesor și elev fără apropierea dintre aceștia, dar și fără păstrarea unei relații profesor–întreg colectivul de elevi.

Un comportament empatic și simpatic din partea profesorului va asigura și baza influenței pertinente asupra educației elevului, asupra motivației lui pentru muncă, asupra orientării sale școlare și profesionale, asupra fixării unui comportament moral dezirabil pe măsura cerințelor societății noastre. Acest fel de comportament al cadrului didactic a asigurat bune rezultate profesionale, un atu de primă importanță în câștigarea încrederii elevului și în pregătirea pentru viață a unor serii întregi de absolvenți. Și, dacă pentru unii profesori astfel de comportament manifestat firesc, fără o intenție specifică, a devenit o deprindere necesară în fixarea relației cu elevul, cu atât mai mult, o pregătire specială în această direcție ar înlătura nu numai hazardul, dar și lipsa de explicații pentru rezultatele slabe pe care unele cadre didactice le obțin în raport cu altele.

3. Comunicarea empatică și relația profesor–elev

În viziunea pedagogiei moderne, relația profesor–elev este concepută ca o relație de mare complexitate, care implică un dialog permanent între cei doi factori, educat și educator, o comunicare reciprocă, angajând toate laturile personalității acestora. Astfel, profesorul, pentru a-și realiza rolul său de a organiza și a stabili strategia acțiunii educaționale, de a media accesul la informații, de a se armoniza cu sistemul de decodaj al elevului, de a urmări sistematic achizițiile comportamentale și de a evalua randamentul școlar, trebuie să cunoască psihologia elevului și să se transpună în psihologia acestuia. Prin aceasta, profesorul trebuie să urmărească schimbarea locului și rolului elevului în actul educațional, să stimuleze activitatea și angajarea lui în procesul propriei sale formări. Dialogul deschis între profesor și elev trebuie să solicite spontaneitatea și receptivitatea acestora, să dezvolte gândirea divergentă, spiritul de investigare, curiozitatea științifică și creativitatea în rezolvarea problemelor [5].

M. Marchand încearcă să fixeze trei cupluri educative tipice, în funcție de evoluția pedagogică a profesorului, în funcție de elevi, precum și de mediul social al acestora. Astfel, el distinge, întâi, tipul de profesor amorf, egoist, indiferent, care ignoră viața intimă a elevului; tipul de profesor egocentric, care dă naștere la tensiuni între el și elevi; cel de-al treilea tip de profesor care stabilește contacte cu elevul, legături de amicitie, abnegație și renunțare sub semnul echilibrului afectiv și intelectual cu elevul. Aptitudinea de a se deschide în fața elevului este dominantă personalității unui adevărat profesor. Profesorul adevărat nu tinde să se afirme, să domine, să-și satisfacă complexe, să fie iubit, și nici să dea importanță. Unii educatori „se iubesc” prin copii. Unii se proiectează în copii, iubind pe cei care se aseamănă cu ei sau care cred că e modelul lor.

Vasile Pavelcu descrie o tipologie a relațiilor dintre educatori și elevi pe care o consideră prin simplificare redusă la trei tipuri: tipul autoritar care își supune voința fără a ține cont de părerile și reacțiile elevilor; tipul democratic ale cărui măsuri sunt luate în comun cu clasa; tipul liberal și indiferent care lasă lucrurile să meargă de la sine, fără intervenția lui. Tipul autoritar favorizează la elevi reacții de ezitare, șovăială și instabilitate, adesea închidere în sine, replierea în interior, anxietate, emotivitate, lipsă de inițiativă și neîncredere în sine, alteori opoziție, ostilitate sau agresivitate. În opoziție cu acest tip, cel democratic reprezintă expresia unei forme superioare a tactului psihologic și pedagogic. Prestigiul convenit opoziției sociale a educatorului se realizează prin apropierea și încrederea mutuală în raporturile individuale ale profesorului cu elevii. Această apropiere trebuie să aibă o finalitate activă, stenică, dinamică, mereu inovatoare și creatoare. Este forma care duce spre autonomia și independența personalității.

Caracterizând tipul liberal și indiferent, Vasile Pavelcu consideră că avem de-a face cu o persoană care și-a greșit cariera, nu are interese dominante sau este o fire slabă, timidă, care se retrage în fața celor mai mici dificultăți, refugiindu-se în lumea sa personală, închisă la solicitările celor din jur [6].

4. Avantajele unei conduite empatic

În procesul de învățământ, între profesor și elev există o cooperare permanentă în cadrul căreia este bine precizat statutul fiecăruia: profesorul este factor educativ, iar elevul este subiect și obiect al educației.

Autoritatea reprezintă factorul care mediază accesul la cultură, suscită căutarea, stimulează spiritul de inițiativă și participarea activă și creatoare a elevilor în procesul educațional. Relația simpatie–antipatie și indiferență este condiționată de conduita empatică a profesorului față de elev și a elevului față de profesor, fiind o relație empatică bilaterală ce asigură o comunicare eficientă. Atât empatia emoțională, cât și empatia predictivă reprezintă o însușire aptitudinală a cadrelor didactice. Empatia predictivă a profesorului rezultă din confruntarea predicției profesorului cu privire la autoevaluarea elevului și evaluarea reală a acestuia. Profesorul cu experiență manifestă un nivel superior de empatie față de elevii cu comportament școlar incorect, ceea ce denotă necesitatea utilizării acestor însușiri ca pe un instrument de apropiere de psihologia elevului și implicit de pătrundere mai adânc în vastul câmp de preocupări al acestuia.

Acest lucru reprezintă o condiție psihologică pentru adaptarea elevilor la cerințele societății noastre, pentru a le descoperi calitățile și a le pune în valoare, pentru a le reduce defectele prin intermediul creării unei imagini de sine, apte să le autopropulseze valorile și să le anihileze nonvalorile.

5. Dependența comportamentului empatic de relația profesor–elev

Apare o triplă dependență a comportamentului empatic în relația profesor–elev: cea privind empatia profesorului față de elev, cea privind comportamentul relațional reciproc între profesor și elev și cea privind empatia elevului față de profesor.

Sub raport psihologic, există o înțelegere și o anticipare diferită a profesorului față de comportamentul unora sau altora cu care lucrează, datorită unui întreg complex de factori, printre care și relația de simpatie și problemele pe care i le ridică elevul și chiar firea deschisă sau închisă a elevului.

Măiestria profesorului se probează prin excluderea unor astfel de factori care afectează relația cu elevii și implicarea cât mai adecvată în psihologia acestuia.

În urma unui experiment, majoritatea cadrelor didactice manifestă o varietate de reacții empaticе, de la nivelul ridicat la nivelul scăzut chiar față de elevii care nu le creează probleme. S-a putut constata la o bună parte dintre cadrele didactice un nivel mai bun de empatie predictivă față de elevii cu comportament incorect decât față de elevii care nu le fac probleme educative speciale.

Un comportament ridicat empatic al profesorului față de elev este însoțit și de un comportament empatic bun sau ridicat al elevului față de profesor, iar un comportament slab empatic al profesorului față de elev este însoțit de un comportament slab empatic față de profesor. Acea capacitate proiectivă a unei persoane, deschiderea față de comportamentul altuia, permeabilitatea sa la psihologia partenerului este o însușire experiențială dobândită în procesul de cunoaștere interumană, găsindu-și o manifestare adecvată în raport cu persoane la fel de proiective, de deschise, de permeabile.

Cadrele didactice sunt persoane cu experiență și aptitudini empaticе dornice să înțeleagă și să intre în psihologia elevului. Pe de altă parte, cea mai mare parte dintre elevi sunt permisivi la influențele educatorilor și contaminați de deschiderea profesorilor față de ei. Dacă avem în vedere faptul că profesorii și elevii practică o relație continuă în clasă, atunci intercondiționarea empatică este posibilă, constituind o verigă principală în mecanismul complex al relației profesor–elev [7].

Referințe:

1. Stroe Marcus, David Teodora, Predescu Adriana. Empatia și relația profesor–elev. - București: Editura Academiei, 1987, p.7-9.
2. Deron Roland, Parot Francois. Dicționar de psihologie. - București: Editura Humanitas, 1999, p.719.
3. Deron Roland, Parot Francois. Dicționar de psihologie. - București: Editura Humanitas, 1999, p.284.
4. Neculau Adrian. Aptitudinea pedagogică, p.58.
5. Stroe Marcus, David Teodora, Predescu Adriana. Empatia și relația profesor – elev. - București: Editura Academiei, 1987, p.41-46.
6. Pavelcu Vasile. Metamorfozele lumii interioare. - Iași: Editura Junimea, 1976, p.158-159.
7. Stroe Marcus, David Teodora, Predescu Adriana. Empatia și relația profesor–elev. - București: Editura Academiei, 1987, p.76-89.

Prezentat la 08.08.2007